NyTid
Nr 34 | 22.8.2014 | 2,50 e/25 kr

Vänsterns vrede i Honduras

Expresident Mel Zelaya som avsattes 2009 har själv deltagit i flera protestmöten under sommaren, för att uppmärksamma femårsminnet av kuppen och motståndsrörelsens födsel.

Fortsatt kamp i post-kuppens Honduras

Fem år efter gatuprotesterna mot den institutionaliserade statskuppen i Honduras har en stark vänsterrörelse etablerats och landets partistrukturer kastats omkull. Men samtidigt har hundratals oppositionella mördats, i ett system som EU håller under armarna.

DET VAR en eftermiddag i juli. Alla andra hade sökt skydd, men en man i övre medelåldern stod ensam i ösregnet. Klädd i kostymbyxor, polerade skor och en dyr skjorta höll han upp en affisch med landets nya president på – avbildad i en SS-uniform och med Hitlermustasch.

– Jag är redo för den väpnade kampen!

Efter ett frenetiskt skrikande berättade mannen senare hur armén gripit honom 1980, stängt in honom i en fängelsehåla, torterat och urinerat på honom. Nu hade han en magisterutbildning och ett välbetalt jobb, men de senaste dagarna hade väckt fler minnen från diktaturen än han kunde hantera.

Någon väpnad kamp uppstod varken då eller senare. Istället resulterade de gigantiska protesterna efter statskuppen i Honduras sommaren 2009 i att en pacifistisk och rikstäckande motståndsrörelse bildades. Den 28 juni passerade inte utan konsekvenser.

Klockan fem på morgonen detta datum väcktes landets president **Manuel "Mel" Zelaya** i sitt sovrum av ljudet från inslagna dörrar. Soldater stormade hans hem och efter en kort eldstrid mot livvakterna greps presidenten, fördes bort till en militärflygplats, och sändes i exil till Costa Rica, endast iklädd sin pyjamas. Samma morgon kidnappades och misshandlades Nicaraguas, Ecuadors och Kubas ambassadörer. Timmar senare visades en förfalskad "avskedsansökan" upp i kongressen, och en ny, betydligt mer konservativ president utsågs.

– Det första jag tänkte var att Honduras hade återvänt till barbariet. Till det stora våldet från förr, säger Mel Zelaya idag, sittande på sin säng i samma sovrum, i huvudstaden Tegucigalpa.

– Men också att militären, högern och den ekonomiska eliten nog inte hade räknat med konsekvenserna, så snart jag fick höra om de första demonstrationerna.

Zelaya blev president i Honduras 2006 och hade en lång bakgrund i Liberala partiet, som tillsammans med Nationella partiet traditionellt styrt landet sedan sent 1800-tal. Men Zelaya flyttade snart både sin egen och regeringens politik vänsterut. Relationer etablerades med **Hugo Chávez** i Venezuela och den latinamerikanska vänsteralliansen ALBA, som Honduras blev ansluten till 2008.

En upprepad anklagelse var att krisen 2009 inträffade för att Zelaya genom en folkomröstning ville ändra i konstitutionen, så att han kunde förlänga sin mandatperiod. Det var en solklar kopiering av vad Chávez – avskydd av Honduras höger – gjort i Venezuela, och därför måste man stoppa presidentens maktgalenhet, sades det. Men några sådana ambitioner hade Zelaya inte uttalat, och hans parti hade redan utsett en ny presidentkandidat.

Dagen för kuppen skulle ändå en icke-bindande folkomröstning äga rum om huruvida en extra, fjärde urna skulle användas vid valet i november samma år. Där skulle folket sedan rösta för eller emot bildandet av en konstituerande församling kunde bildas, som kunde reformera grundlagarna – med rötter i 1900-talets diktatur. Kuppen satte stopp för detta initiativ.

– Den fjärde urnan handlade om att ge folk ett inflytande de inte har idag, om att skapa en deltagande demokrati. För att det ska finnas minsta chans för rättvisa i vårt samhälle måste maktförhållandena ändras. Idag gynnar förhållandena bara samhällseliten, och folket används bara för att rösta på de som toppar inkomstlistan. Folket måste få bestämma över de stora frågorna i det här landet, säger Zelaya.

Människorättsarbetaren Bertha Oliva ser en eskalering i brotten mot mänskliga rättigheter, som är värre än under 1980-talets diktatur.

Karta: Honduras

Sådan är framtidens demokrati, och folket kommer att fortsätta kräva den rätten, understryker han.

Statskuppen innebar ett abrupt slut på en ung demokratiseringprocess, men i en tid då sådant inte längre går för sig. Under sommarmånaderna efter kuppen etablerades på gatorna en brett förankrad protesträrelse med hundratusentals studenter, bönder, fackmedlemmar, akademiker och aktivister. Nu, fem år senare, har två rikstäckande organisationer bildats ur denna: Nationella Folkliga Motståndsfronten (FNRP) och dess vänsterparti Libertad y Refundación (Libre), under ledning av expresidenten.

Dödspatruller på motorcykel

I en annan del av Honduras har det blivit kväll, och tre rödklädda kvinnor har greppat mikrofoner för att sjunga latinamerikanska vänstervisor. Mellan ett träd och en husvägg hänger en gigantisk FNRP-banderoll, och under den sitter folk och pratar politik.

Det här är Casa del Pueblo, Folkets hus, i Honduras näst största stad San Pedro Sula. Fördelade på två våningar finns lokaler för läxläsning, juridisk rådgivning, bibliotek, kollektivkök och en klinik. Allting är gratis eller nära nog, och hit kommer många för solidarisk hjälp.

Huset drivs av den politiska organisationen Plaza La Libertad, som ingår i FNRP och har sitt direkta ursprung i protesterna 2009. Då gavs samma namn, Frihetstorget, åt stadens centrala torg som ockuperades och målades i rött och svart.

– Det blev en viktig samlingspunkt och vi lyckades komma över delar av valmaterialet, så vi genomförde faktiskt en folkomröstning ändå. Det blev ett ja till den fjärde urnan, säger **Victor Ordoñez**, en av aktivisterna.

Gräsrotsinitiativ som Casa del Pueblo har i olika former dykt upp över hela landet, och är levande exempel på vilka effekter omvälvningarna 2009 haft. Om makthavarna inte gör något åt orättvisorna i Latinamerikas näst fattigaste land måste förändringen komma underifrån, resonerar folk.

Victor Ordoñez visar butiken med solidariskt prissatta matvaror, där de fattiga har råd att handla. Där säljs också rött "Vino Mel", årgång 2011, som ska vara gott men som garanterar kuppmakare en svår diarré, varnar etiketten.

Men engagemang av den här sorten är inte förskonat från det utbredda våldet i Honduras, som har världens högsta mordfrekvens. Tvärtom.

– Här finns sicarios, dödspatruller på motorcykel precis som i Colombia. En kille jag kände blev dödad för inte så länge sedan, säger Ordoñez.

Hans vän **Mario** som suttit med oss under kvällen förlorade sin politiskt aktive far i ett attentat för två år sedan.

Ännu utgör den utbredda fattigdomen, arbetslösheten och migrationen till USA de allra största problemen för vänsterrörelsen. Folk har så många svårigheter att det lämnar lite tid för politiskt engagemang. Men det gäller ändå att vara vaksam på gatorna. Kanske i synnerhet i San Pedro Sula, som är världens mest mordtäta stad. Varken Ordoñez eller Mario vågar vara med på bild.

"De avlyssnar oss nu"

– Vi har verkligen en colombianisering av landet. Ursäkta ordvalet, men helt som Colombia. Det är redan ett krig som förs enbart från statens sida, säger **Bertha Oliva**, i ett kontor tillbaka i Tegucigalpa.

Hon leder Cofadeh, en välkänd människorättsorganisation som bildades 1982 av anhöriga till honduraner som dåtidens diktatur låtit "försvinna". Sedan 2009 har 50 nya försvinnanden hamnat på deras skrivbord.

Enligt FNRP:s internationella sekretariat har över 300 av dess sympatisörer dödats sedan kuppen. Libre har 21 partizoner i Tegucigalpa, och varje zon är namngiven efter en känd martyr från rörelsen. Mångdubbelt fler har utsatts för våld och hot.

Själv kan Bertha Oliva inte ens uppskatta antalet brott mot mänskliga rättigheter sedan kuppen, så många är de. I klara siffror har åtminstone 70 advokater mördats, likaså över 100 bondeaktivister, ett stort antal vänstersympatisörer, samt över 30 journalister. Tillvägagångssätten är inte sällan bestialistiska: kidnappningar, tortyr, strypningar, styckningar, tejpade händer och nackskott.

– En stor del av morden följer samma mönster. Vi misstänker att de ingår i samma strategi för att eliminera de sociala rörelser som bygger upp Libre, säger Oliva.

Inför valet i november 2013 förlorade Libre två dussin medlemmar. Och det finns en tydlig koppling mellan alla mord och det konservativa motståndet mot sociala förändringar i landet, menar Oliva. Men det är svårt att få bevisat i domstol, eftersom 90 procent av brotten förblir outredda.

Oliva berättar om att både exekutiv, legislativ och juridisk makt har koncentrerats hos presidenten sedan **Juan Orlando Hernández** tillträdde sin position, och att andra saker förvärrats sedan han i rask takt drivit igenom 120 nya lagar. Regeringen använder kriget mot narkotikahandeln för att legitimera aktioner mot hela samhället, vilket leder till förföljelser och spioneri, till exempel genom lagen om telefonavlyssning.

– Jag vet att de kan höra vad vi sitter och pratar om nu. Våra mobiltelefoner är självklart avlyssnade av staten.

Vi lever i en polisstat, långt ifrån en demokrati. Jag överlevde 1980-talet, hela det barbariet, men sättet vi lever på i dag är ännu värre.

Själv har Cofadeh noterat en ökad övervakning i närheten av sitt kontor på sistone, och Oliva är rädd att vilken förevändning som helst kan komma att användas för att slå till mot dem.

– Vi lever i en polisstat, långt ifrån en demokrati. Jag överlevde 1980-talet, hela det barbariet, men sättet vi lever på i dag är ännu värre. Och ett av de största misstagen för vår framtid var att väst accepterade valet som giltigt. Det bidrog mycket till dagens situation.

Var är protesterna?

Mááál! Expresidenten vill att vi ska titta på en fotbollsmatch samtidigt som vi pratar. Det blev just 2-1 på TV:n, och Zelaya verkar ge sig lika mycket hän till sport som till politik. Men det senare ämnet får övertaget när vi talar om valet i fjol.

Då ställde Libre upp med löften om nödvändiga reformer för att lösa landets extrema problem. Men valet kantades av anklagelser om hot, fusk och oegentligheter, både från oppositionen och människorättsgrupper. Även medlemmar i EU:s valobservationsteam såg hur röster och valfunktionärer köptes, att döda människor röstade och levande hindrades.

– Både Libre och partiet PAC bestred valresultaten som gav Nationella partiet segern.

Men EU valde att göra gemensam sak med USA, och godkände resultatet. Det var en helomvändning från 2009 , då Vita huset drog in bistånd, och EU-parlamentet fördömde förtrycket i ickedemokratin Honduras.

FNRP:s internationella sekretariat har låtit hälsa att man överraskades av att Europa, efter att först ha fördömt kuppen, nu stöder kuppmakarnas regering.

Röster inom EU har medgett att unionen har sett mellan fingrarna på de demokratiska problemen i Honduras, för att 2012 kunna skriva på ett frihandelsavtal med en rad centralamerikanska stater.

Valresultatet innebar ändå vissa ljuspunkter, oavsett valfusket. Libre blev landets näst största parti första gången de kandiderade, vilket har brutit en över hundraårig maktdominans av Liberala och Nationella partiet. Zelaya berättar att de genom FNRP är organiserade i 20 000 kollektiv över landet, som representerar en miljon människor. Sent i våras offentliggjorde han att de ska ombildas till något som kallas "Morazanistiska Revolutionära Kommandon".

– Idén är att skapa en bättre organisation, där folket kan protestera och värna sig själva. Ingen domstol i det här landet kommer att sätta våra rättigheter framför vad oligarkin vill.

Inte heller kongressen ser ut att kunna göra något effektivt. Där blockerar regeringen i dag alla initiativ till diskussion som inte kommer från dem själva, genom att inte ge några andra partier tillträde till den förberedande kommittén. Människorättsbrott och politiska förföljelser finns inte på agendan.

Libre utsätts dessutom för en särskild blockad: de är ensamt parti om att ha nekats representationsplats i Högsta Valtribunalen, de är de enda som inte fått något statsbidrag – 30 lempiras per erhållen röst – utbetalat efter valet. Och endast Libres ledamotsersättare saknar ännu lön för sitt arbete i kongressen.

Zelaya undrar fortfarande var de kraftfulla, internationella protester som kunde höras 2009 är idag, då utvecklingen gått åt ett betydligt sämre håll. När Libre i början av sommaren arrangerade en protestaktion mot demokratibristen i kongressen, gick armén in i byggnaden och tvångsavhyste partiets samtliga ledamöter. Utanför väntade polis, våld och tårgas.

– Om detta teg alla ambassadörer från Europa, likaså USA. Hade något sådant hänt i Venezuela hade det väl blivit en skandal?

Text & foto **Joakim Medin**